

Dodelijke eierzaken in Nederland

Dr. Janine Janssen is als hoofd onderzoek verbonden aan het Landelijk Expertise Centrum Eer Gerelateerd Geweld (LEC EGG) en als universitair docent aan de vakgroep Strafrecht en Criminologie van de Vrije Universiteit in Amsterdam.

Drs. Ruth Sanberg is als onderzoeker verbonden aan het LEC EGG.

Onlangs werd het Nederlandse nieuws opgeschrikt door verontrustende koppen: ‘500 gevallen eerwraak in Nederland’¹ en ‘Kabinet schrikt van toename aantal eerwraakdoden.’² Kritische lezers hadden al snel door dat het gelukkig niet om honderden dodelijke slachtoffers ging. Maar wat was er dan wel aan de hand? Deze bijdrage staat stil bij de vraag hoe cijfers over de frequentie van eerge relateerd geweld in Nederland tot stand komen. In het bijzonder wordt daarbij aandacht besteed aan dodelijk geweld in de periode 2010-2013.

V oordat in Nederland het begrip ‘eerge relateerd geweld’ ingeburgerd raakte, werd vooral gesproken over ‘eerwraak’. Zo verscheen in 1978 van de hand van de politieman Van Dijken en de turkoloog Nauta in het *Algemeen Politieblad* een artikel over eerwraak bij Turken in Nederland. Dat wil overigens niet zeggen dat die term toen bij een breed publiek meteen bekend was. Zo vertelde de turkologe Van Eck dat toen zij druk in de weer was met haar proefschrift – één van de eerste grote

dodelijk geweld. De praktijk – en zeker die van de politie – laat echter zien, dat het bij conflicten rondom eerschending lang niet altijd tot een dodelijke afloop komt. Ook andere vormen van geweld komen in beeld, zoals bedreiging of mishandeling. Om die reden is dan ook de bredere term ‘eerge relateerd geweld’ in zwang geraakt: bij geweld in naam van eer gaat het immers om veel meer dan alleen eerwraak.

Paraplubegrip

Hoewel elke tv-kijker met het recente WK in het achterhoofd, weet dat eer zich ook op het voetbalveld manifesteert, staat in het Nederlandse justitiële beleid, en dus ook in dat van de politie, eer binnen families centraal. Daarbij gaat het niet alleen om het kerngezin, de *nuclear family* (vader, moeder en de kinderen), maar zeker ook om de invloed van de *extended family* (dat wil zeggen opa, oma, ooms, tantes, (achter)neven- en nichten) waarbij opvattingen over zedelijkheid, groepsdruk en geheimhouding van familieproblemen een elementaire rol spelen. Deze aandachtspunten komen voort uit de in opdracht van het toenmalige ministerie van Justitie in 2005 opgestelde definitie: ‘eerge relateerd geweld is elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in reactie op een (dreiging van) schending van de eer van een man of vrouw en daarmee van zijn of haar familie waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken’ (Ferwerda & Van Leiden, 2005: 25).

Daarnaast bestaat de tendens om ‘nieuwe’ – in de zin dat er recent aandacht voor is in de media en het publieke debat – problemen op het terrein van migratie en familie ook onder de noemer eerge relateerd geweld te brengen, ook al is lang niet altijd duidelijk of het motief hierbij daadwerkelijk gekwetste eergevoelens zijn. Denk bijvoorbeeld aan conflicten over het arrangeren en het toepassen van dwang bij

» *Bij geweld in naam van eer gaat het om veel meer dan alleen eerwraak*

studies over eerwraak onder Turken in Nederland – in haar dagelijkse werk geïnteresseerde vrienden en familie vaak meenden te hebben verstaan dat ze zich met ‘inbraak’ bezig hield (Janssen, 2008). Het woord ‘eerwraak’ zei de aanwezigen blijkbaar niets.

Sinds de studie van Van Eck (2001) is er meer geschreven over dit fenomeen. Hoewel in die sindsdien verschenen publicaties gebruik gemaakt wordt van verschillende definities en afbakeningen van eerwraak, worden dergelijke zuiverings- of reinigingsrituelen waarbij de goede naam van de familie op het spel staat, omschreven als

Foto: ANP/Juan Vrijdag

huwelijken, die niet alleen door 'eermotieven' maar bijvoorbeeld ook door economische drijfveren kunnen worden ingegeven. Al met al moeten we concluderen dat het paraplubegrip 'eergerelateerd geweld' de neiging heeft om uit te drijven.

Overigens komen we de term 'eerwraak' nog regelmatig tegen in krantenkoppen en *headlines* op internet, ongetwijfeld omdat die lekkerder bekt en met nuances rond lastige begrippen verkoop je nu eenmaal geen kranten. Maar voordat wij verder ingaan op eierzaken, waarin helaas wel doden te betreuren vielen, geven wij eerst een korte schets van de aanpak van dit geweld in de politiepraktijk.

Landelijk Expertise Centrum Eer Gerelateerd Geweld

Onder andere naar aanleiding van een schietpartij in 1999 op een school in Veghel, waarbij een zeventienjarige scholier het vuur opende op vier medeleerlingen en een docente omdat hij meende dat de eer van zijn zus was geschonden, en de moord op mevrouw Gül die in 2004 voor de vrouwenopvang werd neergeschoten door haar voormalige echtgenoot, werd geweld uit naam van eer een politiek issue, dat leidde tot Kamervragen en debat. Die discussie toonde de grote behoefte aan inzicht in aard, achtergronden en mogelijkheden voor signalering, aanpak en registratie van eergerelateerd geweld.

In opdracht van de toenmalige minister van Vreemdelingenzaken en Integratie werd tussen 2004 en 2006 in de politie-regio's Haaglanden en Zuid-Holland-Zuid een pilot-project uitgevoerd. Teneinde de verzamelde kennis en expertise over eierzaken te behouden en verder uit te bouwen is in opdracht van de minister van Justitie op 1 november 2008 het Landelijk Expertise Centrum Eer Gerelateerd Geweld (LEC EGG) opgericht. Dit centrum speelt een rol bij alle politietaken: opsporing, handhaving, noodhulp en advise-

ring. Op operationeel terrein adviseert en ondersteunt het LEC EGG alle eenheden bij complexe zaken, zowel op het terrein van noodhulp (bijvoorbeeld risico-inschatting bij bedreigingen), als opsporing (analyse van motieven en scenario's in gewelddadige eierzaken) en handhaving (maatschappelijke onrust naar aanleiding van eergerelateerd geweld). Basis hiervoor is de naar het centrum genoemde 'methode LEC EGG', die inmiddels de standaardaanpak van de Nederlandse politie is geworden (Aanwijzing huishelijk geweld en eergerelateerd geweld 29 maart 2010, *Stcrt.* 2010, 6462). In het kader van advisering verricht het LEC EGG wetenschappelijk onderzoek naar achtergronden van casuïstiek en methoden en technieken voor de politieke aanpak van eierzaken, en het centrum ontwikkelt materiaal voor het (politie)onderwijs, adviseert de overheid en onderhoudt in dit verband (internationale) netwerkcontacten met onder meer betrokken instanties, belangengroepen en specialisten.

De politieke aanpak

De zojuist genoemde 'methode LEC EGG' richt zich op vroegtijdige herkenning door middel van 'rode vlaggen'. Sommige vlaggen hebben te maken met aanleidingen tot conflicten (provocaties, bedreigingen, en dergelijke), andere met (veronderstelde) gevolgen van eerherstel (bijvoorbeeld moord, doodslag, suïcide, maar ook vermissingen) en tot slot zijn er rode vlaggen die verwijzen naar sociale achtergronden en culturele codes waaruit is af te leiden in welke mate individuen afhankelijk zijn van hun gemeenschap.

Op basis van deze rode vlaggen worden politieke informatiesystemen dagelijks automatisch doorzocht. Met behulp van een elektronische sleepnet haalt worden zaken naar boven waarbij eer als motief een rol zou kunnen spelen. Voor die zaken wordt vervolgens een 'checklist' ingevuld: een item-

lijst met open vragen, waarmee informatie over sociale achtergronden van betrokkenen wordt verzameld. Op basis van de verzamelde gegevens schakelt het LEC EGG eventueel een externe deskundige in, bijvoorbeeld een (cultureel) antropoloog of een arabist, die zijn of haar licht laat schijnen over mogelijke motieven voor (dreigend) geweld. Op basis van alle vergaarde informatie wordt vervolgens een plan van aanpak gemaakt.

In alle eenheden zijn inmiddels contactpersonen aangesteld die in hun verzorgingsgebied een centrale rol hebben bij de vroegtijdige herkenning van eer gerelateerd geweld en de behandeling van eenvoudige zaken. Bij complexe zaken doen de eenheden een beroep op het LEC EGG voor ondersteuning. ‘Complex’ is geen in steen gehouwen begrip: doorgaans gaat het om zaken waarbij sprake is van ernstig geweld of dreiging en alle zaken waarbij behoefte bestaat aan de inzet van een externe deskundige.

Uit cijfers van LEC EGG blijkt dat jaarlijks circa 500 maal om operationele ondersteuning wordt gevraagd. Bij deze 500 zaken wordt het LEC EGG gevraagd om mee te denken over de vraag of eer als motief een verklaring en daarmee zoekrichtingen en scenario’s voor onderzoek zou

kunnen bieden. Het gaat dus om *mogelijke eerzaken* (Janssen & Sanberg, 2010; LEC EGG, 2014). Let op: dit zijn dus die ‘500 gevallen van eerwraak’ uit de krant! Uiteraard is elke dode er één teveel, maar gelukkig gaat het bij slechts een fractie, ongeveer drie procent, van deze zaken om dodelijke slachtoffers (suïcide, moord of doodslag). Daarnaast komen onder andere ontvoeringen, vermissingen, mishandelingen en verkrachtingen bij het LEC EGG in beeld.

Door de jaren heen kan circa dertig procent van de zaken bij het LEC EGG in een Turkse context worden geplaatst. Verder komen onder meer zaken aan bod die zich afspeelen tegen een Marokkaanse, Iraakse, Koerdische, of Afghaanse achtergrond (Janssen & Sanberg, 2010; 2013a; LEC EGG, 2014).

Dodelijke eerzaken: toe- of afname?

In de periode 2010 tot en met 2013 werden jaarlijks conform de hiervoor beschreven methodiek circa 500 zaken bij het LEC EGG onder de aandacht gebracht, waarbij rekening werd gehouden met eer als motief voor (dreigend) geweld. Tabel 1 laat zien dat in een klein aantal van die zaken een fatale afloop viel te betreuren. Het gaat hier om ‘voltooide’ moorden of doodslagen, zoals dat in politiejargon heet. Pogingen tot moord of doodslag en suïcides blijven verder buiten beschouwing. Ook wordt hier geen onderscheid gemaakt tussen moord en doodslag. Op grond van politiegegevens is het immers niet altijd mogelijk om te bepalen of een bepaalde zaak een moord of een doodslag is. Waar het bij zowel moord als doodslag om opzet gaat, dient bij moord ook sprake te zijn van voorbedachte rade, dat wil zeggen een moment van kalm overleg voorafgaand aan de uitvoering van dit delict. Pas na uitspraak van de rechter is duidelijk of voorbedachte rade bewezen is.

» *Harde uitspraken over de toe- of afname van dodelijke eerzaken niet op zijn plaats*

Tabel 1

	2010	2011	2012	2013
Totaal zaken LEC EGG	498 (100%)	504 (100%)	492 (100%)	506 (100%)
Moord/doodslag	11 (2%)*	7 (1%)***	13 (3%)	17 (3%)****

*) Zowel in 2010, in 2011 als in 2013 nam het LEC EGG een zaak met dodelijke afloop in behandeling die door de Belgische politie werd aangedragen.

***) In 2011 is een zaak uit 2010 opnieuw behandeld. Deze zaak is zowel in 2010 als in 2011 meegeteld.

****) In 2013 heeft het LEC EGG ondersteuning geboden bij 2 cold cases

Bij tabel 1 is niet de pleegdatum als uitgangspunt genomen, maar het jaar waarin het LEC EGG om ondersteuning is gevraagd. Zo zijn er in 2013 twee cold cases behandeld waarbij de slachtoffers al tientallen jaren geleden zijn overleden. Een eerste blik op tabel 1 lijkt de conclusie te rechtvaardigen dat de afgelopen jaren dodelijk geweld uit naam van eer is toegenomen. In absolute cijfers is dat inderdaad het geval, maar procentueel is er ten opzichte van 2012 in feite niets veranderd. Mede gezien de kleine aantallen – in totaal gaat het om 48 zaken in vier jaar tijd, waaronder drie zaken in België, twee cold cases en één zaak die zowel in 2010 als in 2011 speelde – en de korte periode waarin vergelijkingen worden gemaakt, lijken harde uitspraken over de toe- of afname van moorden en doodslagen uit naam van eer niet op zijn plaats. Door de politiek wordt dit ook erkend, getuige de uitspraken van de minister van Veiligheid en Justitie in het Algemeen Overleg over Geweld in afhankelijkheidsrelaties. Hierbij stelde de minister dat rekening houdend met de hier al aangegeven nuancerings recente cijfers over eerge relateerd geweld geen feitelijke stijging weergeven.³

Etnische achtergrond

Bijna de helft, dat wil zeggen 22 zaken, uit tabel 1 speelde zich af tegen een Turkse achtergrond. Verder speelden zaken zich onder meer af in Marokkaanse, Koerdische, Iraanse, Egyptische en Pakistaanse kring. Let wel, we hebben het hier niet over nationaliteit, maar over de etnische achtergrond van betrokkenen. Bij twee zaken waren ook autochtone Nederlanders betrokken. Een Nederlandse man liet het leven nadat de voormalige partner van zijn Marokkaanse vriendin verhaal bij hem kwam halen, omdat hij deze nieuwe relatie van zijn ex niet accepteerde. Daarnaast werden twee leden van een autochtone Nederlandse familie verdacht van moord of doodslag op twee mannen van allochtone afkomst. De betrokkenheid van autochtonen is overigens niet zo opzienbarend. Uit eerder onderzoek naar bij het LEC EGG bekende zaken bleek dat wanneer er conflict ontstaat tussen personen en groepen met verschillende etnische achtergronden, ook autochtonen betrokken kunnen zijn (Janssen & Sanberg, 2010; 2013a).

Slachtoffers

De in tabel 1 genoemde zaken leidden in totaal tot 53 doden. Bij drie zaken vielen twee dodelijke slachtoffers te betreuen

en in één geval ging het zelfs om vier slachtoffers. Negen slachtoffers waren minderjarig. Zo doodde een man zijn kinderen en daarna zichzelf, waarschijnlijk omdat hij vreesde dat in het land van herkomst bekend was geworden dat zijn dochter aangifte tegen hem had gedaan vanwege misbruik.

Hoewel vaak gedacht wordt dat vooral vrouwen het slachtoffer van geweld in naam van eer worden (Janssen & Sanberg, 2013b), zijn bij het LEC EGG in de periode 2010-2013 maar liefst 23 dodelijke mannelijke slachtoffers bekend geworden. Een voorbeeld begint met een jongeman die uitbundig feestviert met twee jonge neven. Een oom spreekt hem erop aan dat hij met zijn drank- en drugsgebruik niet het goede voorbeeld voor de jongere jongens geeft. Er ontstaat een ruzie, waarbij de jongen zijn oom ernstig beledigt. De zaak loopt uit op een steekpartij, waarbij de jongeman het leven laat.

Een andere zaak draait om een man die zijn zwager doodt en poogt zijn vrouw te doden. De aanleiding is de op handen zijnde echtscheiding die zijn vrouw in gang had gezet. De zwager had haar bij de procedure geholpen, en er gingen geruchten in de gemeenschap dat de zwager ook seksueel contact met zijn schoonzus had gehad.

Verdachten

Bij de zaken uit tabel 1 kwamen in totaal 47 verdachten in beeld. Het gaat hier om materiële verdachten, dat wil zeggen om personen die ervan verdacht worden het dodelijk geweld te hebben gepleegd. In acht zaken was geen verdachte bekend, in twee zaken waren er twee verdachten, in één zaak drie en in nog een zaak vijf.

Slechts vier materiële verdachten waren vrouwen. Een van deze zaken betreft een vrouw die haar minnaar neerschiet en meteen zichzelf aangeeft bij de politie. Tijdens het onderzoek wordt duidelijk dat de vrouw hiertoe is aangezet door haar man, die haar overspel niet kan verkroppen en zich voor de gemeenschap voor gek gezet voelt. Verder waren slechts vier verdachten minderjarig. Het betrof onder andere een tienermoeder die haar kind doodde.

Hoezo eer als motief?

Bij de beschrijving van slachtoffers en verdachten is een aantal voorbeelden van zaken gegeven. Het is niet ondenkbaar dat een kritische lezer zich inmiddels afvraagt, wat nou zo bijzonder aan deze zaken is.

Hebben we het hier in feite niet 'gewoon' over huiselijk geweld? Waarom worden dit soort zaken naar het LEC EGG gestuurd en wordt de vraag gesteld of eer hier het motief is voor geweld?

Er zit uiteraard enige mate van overlap tussen eerzaken en huiselijk geweld. Als aanleiding voor eerzaken wordt vaak gewezen op problemen rond partnerkeuze,

» Het plakken van het etiket ‘eergerelateerd geweld’ is niet altijd even makkelijk

het aangaan van buitenechtelijke relaties, het krijgen van buitenechtelijke kinderen, het aanvragen van een echtscheiding en verzet tegen in de familie geldende regels. Dergelijke kwesties kunnen net zo goed resulteren in huiselijke twisten binnen het kerngezin. Kenmerkend voor eerzaken is echter dat betrokkenen ervaren dat de eer van de familie in het geding komt en zich genoodzaakt zien door dreiging of toepassing van geweld de eer alsnog te redden of te zuiveren. Dergelijke conflicten overstijgen het kerngezin en worden uitgevochten in grotere groepsverbanden, zoals dat van de *extended family* (het kerngezin plus opa's, oma's, ooms, tantes, (achter)neven en (achter)nichten). Zo kan alertheid op eerherstel als motief, waar vaak groepsdruk aan te pas komt, én zicht op de invloed van familieleden buiten het kerngezin, ertoe leiden dat in een politieonderzoek meerdere verdachten in beeld komen. De materiële dader hoeft immers niet de intellectuele dader te zijn. Met andere woorden, diegene die de eer zuivert op gewelddadige wijze of daarmee dreigt, hoeft niet per se ook degene te zijn die op het idee is gekomen om in het kader van eerherstel eigen rechter te gaan spelen. Dergelijk inzicht biedt perspectief op nieuwe scenario's en zoekrichtingen en is van cruciaal belang voor de inschatting van risico's op (meer) geweld.

Twijfelachtige eer

Zoals hiervoor al werd aangegeven speelt het gros van de zaken die bij het LEC EGG onder de aandacht worden gebracht zich af in familieverband. Het plakken van het etiket ‘eergerelateerd geweld’ is echter niet altijd even makkelijk. Zo is het mogelijk dat er in een zaak meerdere verklaringen voor het (dodelijke) geweld een rol spelen: er is bijvoorbeeld een familieconflict rondom een echtscheiding of een buitenechtelijke relatie, maar daarnaast is van een aantal familieleden bekend dat zij betrokken zijn bij georganiseerde misdaad, of er is eveneens sprake van een psychisch of psychiatrisch ziektebeeld dat mogelijkwijs van invloed is geweest op het ontstaan van geweld. Verder komt het voor dat andersoortige zaken bij het LEC EGG worden aangemeld. De verzoekers om ondersteuning willen dan niet zozeer een antwoord op de vraag of een geschonden eergevoel mogelijkwijs een motief zou

kunnen zijn, maar zij blijken dan vooral te zitten met vraagtekens wat betreft de invloed van culturele factoren bij bepaalde delicten en/of verdachten. Hierbij speelt een rol dat binnen de politie het LEC EGG niet alleen met ‘eer’ en ‘familie’ wordt geassocieerd maar ook met termen als ‘cultuur’, ‘migranten’ en ‘allochtonen’ (Janssen, 2013). Er worden bijvoorbeeld vragen gesteld over de culturele betekenis van een specifieke modus operandi of van bepaalde voorwerpen die worden aangetroffen op de plaats delict. Het LEC EGG functioneert dan meer als doorgeefluik of verwijzer naar andere relevante culturele experts.

Vanwege de vraagtekens en twijfels bij het toekennen van eer als motief voor (dodelijk) geweld wordt in de presentatie van cijfers van het LEC EGG dan ook bij voorkeur gesproken over ‘mogelijke eerzaken’. Dat wil zeggen dat het om zaken gaat, waarbij eer mogelijkwijs een rol speelt, maar waar conform de eerder beschreven methode LEC EGG is gewerkt. Ook deze nuance sneuvelt in krantenkoppen. Maar wie werkelijk geïnteresseerd is in eerlijke cijfers kan nu eenmaal niet aan de context voorbij gaan waarbinnen die data tot stand komen. <<

Literatuur

- Eck, C. van, (2001). *Door bloed gezuiverd. Eerwraak bij Turken in Nederland*, Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.
- Ferwerda, H. & I. van Leiden (2005). *Eerwraak of eergerelateerd geweld? Naar een werkdefinitie*, Arnhem: Advies- en Onderzoeksgroep Beke.
- Janssen, J. (2008). *Je eer of je leven? Een verkenning van eerzaken voor politieambtenaren en andere professionals. Tweede herziene druk*, Den Haag: Stapel & De Koning.
- Janssen, J. (2013). *De kleuren van de kameleon. Een verkennend onderzoek naar de betrokkenheid van politieambtenaren bij eerconflicten*, Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Janssen, J. & R. Sanberg (2010). *Inzicht in cijfers. Mogelijke eerzaken in 2007, 2008 en 2009*, Den Haag: Ministerie van Justitie, Ministerie van BZK en LEC EGG.
- Janssen, J. & R. Sanberg (2013a). *Uniformiteit in cijfers. Mogelijke eerzaken in 2010, 2011 en 2012*, Den Haag: LEC EGG.
- Janssen, J. & R. Sanberg (2013b). Als de nood aan de man komt. Slachtofferschap van mannen bij eergerelateerd geweld, in: *Justitiële Verkenningen*, nr. 5: 61-80.
- LEC EGG (2014). *Terugblik op 2013. Jaarverslag van het Landelijk Expertise Centrum Eer Gerelateerd Geweld*, Den Haag: LEC EGG.

Noten

- <http://nos.nl/artikel/639938-500-gevallen-eerwraak-in-nederland.html>
- <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/11698/Kabinet-Rutte-II/article/detail/3641137/2014/04/25/Kabinet-schrikt-van-toename-aantal-eerwraakdoden.dhtml>
- <http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/verslagen/detail.jsp?id=2014D18825&did=2014D18825>